

E

530. † **E**, conj. „et, mais“ || (ir. *e*).

Lat. **ET**.

Alb. *e*; rtr. it. *e(d)*; sard *e*; fr. *et*; prov. *e*; cat. *i*; sp. *y*; port. *e*.

531. **EL, EA**, pron. pers. „il; elle“; gen.-dat. sg. *lui, ei*, dat. aton (*i*)*i*, ac. aton (*i*)*l, o*; nom.-ac. pl. *ei, ele*, gen.-dat. *lor*, dat. aton *le (li)*, † *lă*, ac. aton (*i*)*i, le* || ir. *ie, iă*, gen.-dat. *lui, l'ei*, dat. aton *li, ac. aton. lo, wo*, nom.-ac. pl. *iel', iăle*, gen.-dat. *lor*, dat. aton *li, ac. aton li, le*; megl. *iel, ia*, dat. aton (*a*)*l' (ă)l'*, ac. aton *la, ao aŭ u*, nom.-ac. pl. *iel', iăli*, dat. aton *la, ac. aton l'a, li*; ar. *el, ea*; gen.-dat. *lui, l'ei*, dat. aton (*i*)*l'*, ac. aton *lu și il ul, u și o*, nom.-ac. pl. *el', eale*, gen.-dat. *lor*, dat. aton *lă și le*, ac. aton *il', le (li)*. — **ĂL (al), A**, pron. dem. „celui, celle“, art. „le, la“; gen.-dat. *ălui (alui), ălei alei (elei ăi ei)*; nom.-ac. pl. *ăi, ele (ale ăle)*; gen.-dat. *ălor (alor) — hăl (hal), ha*, pl. *hăi (hai), hele (hale, hăle)*; *ahăl, aha*, etc. — **ĂLA (ala), AIA**, pron. adj. dem. „celui, celle, celui-ci, celle-ci“; gen.-dat. *ăluia (aluia), ăleia (aleia eleia ăia eia)*; nom.-ac. pl. *ăia (aia), elea alea ălea*; gen.-dat. *ălora (alora) — hăla (hala), haia*, etc.; *ahăla (ahala), ahăia*, etc. — **-L, -LE, -A**, art. (postpus); gen.-dat. *-lui (și prepus lui, lu)*, *-ei (prepus † ei)*; pl. nom.-ac. *-i, -le*; gen.-dat. *-lor (prepus lor)* || ir. *-le, -a*, pl. *-i, -le*, gen.-dat. sg. pl. *lu*; megl. *-li, -a*, gen. *-lui (prepus lu)*, *-lă*, pl. *-li, -li*, gen. *-lor*; ar. *-l -lu -le, -a*, gen.-dat. *-lui (prepus lui)*, *-l'ei (prepus li)*, pl. *-li, -le*, gen.-dat. *-lor*.

Lat. *ILLUS, -A, -UM (= clas. ILLE, -A, -UD), gen. ILLIUS, ILLAEIUS, dat. ILLUŪ, ILLAEŪ (cf. Densusianu, Hist. l. roum. I, 143). Formele românești se explică astfel:

ea < ILLA, prin căderea regulată a lui *ll* între *e* și *a*; *ei* (gen.-dat. fem.) < *ILLAEŪ, din care mai târziu *(*e*)*l'ei* și apoi prin aferesa, ca în alte forme, a lui *e*: *l'ei* > *iei* > *ei*; (*i*)*i* < ILLŪ (păstrat ca aton alături de ILLUŪ, *ILLAEŪ), din care *(*e*)*li* > *li, i* (de unde forma târzie *ii* cu prepunerea lui *i* când nu era precedată de un cuvânt terminat cu vocală ori nu urma începutul cu vocală, de ex. *cînd ii spui*); (*t*)*l* < ILLUM care a devenit mai târziu *-lu, -l*, de unde *il* în aceleași condițiuni ca *ii*; *o* < ILLAM, prin fonetică sintactică, din casuri când ILLAM urma după un *-u* (după participii trecute, negațiunea *nu*, etc.) și căzînd *-ll-* s'a desvoltat un *u* între terminațiunea cuvîntului precedent și *ă*, rezultat din reducerea formei atone a pronumelui; acest *u* s'a contopit cu *ă* și a dat mai târziu *o*: *rogatu(m) illa(m) habemus* > **rugatu ă am* > *rugatu -u-ă am* > *rugatu-o-am* (comp. în graiul oșenesc: *audu-ă-ă, vădu-ă-ă*, Candrea, BSF. II, 74); mai târziu acest *o* s'a generalizat zicîndu-se și: *o am rugat*; † *lă* este refăcut după † *nă* (v. *Noi*); *le*, dat. este forma normală rezultată din ILLIS aton; *li* < *le*, prin trecerea sintactică a lui *e* la *i* dinaintea unei vocale (*le-am dat* > *li-am dat*); *ii* < ILLŪ (trecut și la acusativ), cu aceleași schimbări fonetice ca *ii* dat. sg.; *le*, ac. fem. < ILLAE. — *Al* se explică prin fonetică sintactică: *omu el* > *omu ăl* (cf. *Ast*); *a* din **ea* < ILLAM în casuri ca *lege *ea bună* < *legem illum bonam*, devenit *lege a bună* (mai târziu *legea a bună*), de aici *a* s'a transmis și la casuri de felul lui: *casa a bună*; *ăi* e refăcut după sg. *ăl*; *ăle* după gen.-dat. sg. *ălei*; *-a* din *ăla* se

explică în acelaș mod ca și în *acela* (v. mai jos *Acel*); *-ia* din *aia* se explică în acelaș fel ca în *aceia* (v. *Acel*). Despre formele cu *h-*, v. *Ast.* — Formele de articol se explică toate prin contracțiune cu vocala finală a subst. și adj. cărora erau postpuse (cf. Candrea, Conson. 68-69); cît despre întrebuintarea lui *ille* ca articol, textele latine nu ne înlesnesc fixarea epocii cînd a început această funcțiune a pronumelui demonstrativ; ea trebuie să fie însă relativ veche, prin faptul că se întilnește în aproape toate limbile romanice.

Vegl. *jal, jala*; rtr. *el, ella*; it. *egli, ella*; sard log. *lu, la*; fr. *il, elle*; prov. cat. *el, ella*; sp. *el, ella*; port. *elle, ella* <ILLE, ILLA; ca art.: vegl. *lo, la*; rtr. it. *il, la*; fr. *le, la*; prov. cat. *lo, la*; sp. *el, la*; port. *o, a*.

Der.: † *eluși* „il, lui-même“.

532. **Acel, acea**, pron. adj. dem. „celui, celle“; gen.-dat. sg. *acelui, acelei*, vr. și dial. *acei*; nom.-ac. pl. *acei, acele*; gen.-dat. *acelor; cel, cea*, pron. dem. „celui, celle“; art. „le, la“; gen.-dat. sg. *celui, celei*, vr. și dial. *cei*; nom.-ac. pl. *cei, cele*; gen.-dat. *celor—acela (aceala), aceia*, pron. dem. „celui-lă, celle-lă“; gen.-dat. sg. *aceluia, aceleia*, vr. și dial. *aceia*; nom.-ac. pl. *aceia, acelea*; gen.-dat. *acelora; cela, cea*, pron. dem. „celui-lă, celle-lă“, † art. „le, la“; gen.-dat. sg. *celuia, celeia*, etc. || ir. *tšela, tše*; megl. *čela, čea*; ar. *ačel(a)* și *ačei, ačea, ačeala, ačeaea*.

Lat. ECCE-,ECCUM-^{*}ILLUS,-A,-UM. Forma fem. de gen.-dat. *acei* este cea rezultată normal din ECCE-,ECCUM-ILLAEⁱ; *acelei* a fost refăcut după m. *acelui* sau și prin influența pl. *acele*. Formele aferesate *cel, cea* se explică prin fonetică sintatică; aferesarea s'a produs întii în formele feminine și a-nume în legături sintactice de felul acesta: *casa acea, casele acele* > *casa cea, casele cele* (pentru acest din urmă,

cf. *aci*). *Acela* a fost refăcut după pl. *aceia*, f. sg. *ace(a)ia*, pl. *acelea*, rezultate din ECCE-,ECCUM-ILLI+ILLAC, ECCE-,ECCUM-ILLAM+ILLAC, ECCE-,ECCUM-ILLAE+ILLAC > **acel'iea, aceaea, *aceleea*, devenite apoi *aceia, aceia* († *aceiaia*), *acelea* (din ECCE-,ECCUM-ILLUM+ILLAC n'am fi putut avea decît *aceluia*); comp. friul. *kella*; fr. *celui-là*, formate de asemenea cu ILLAC. Paralelismul *acel-acela, acea-aceiaia* a dat naștere formelor (*cel*)-*cela*, etc., (*ăl*)-*ăla*, (*a*)-*aia*, etc.; în acelaș chip și-au luat naștere *acesta* alături de *acest*, etc.

Vegl. *kol, kola*; rtr. *quel, quella*; it. *quello, quella*; prov. *aquei, aquela*; cat. *aquell, aquella*; sp. *aquel, aquella*; port. *aquelle, aquella* <ECCUM-ILLE,-ILLA || rtr. *tšel, tšella*; vfr. *cil, celle*; prov. *cel, cela* <ECCE-ILLE,-ILLA.

Der.: *acelaș, aceiaș* „le même, la même“.

533. **EU**, pron. pers. „je, moi“; dat. *mie*, aton *îmi*; ac. *mine*, aton *mă* || ir. *io*, dat. *mie, mii*, ac. *mire, me*; megl. *io*, dat. (*a*)*nî*, ac. *mini, mi*; ar. *io*, dat. *nia, (i)nî*, ac. *mine, me (mi)*.

Lat. *EO (= clas. EGO), prin căderea încă neexplicată a lui G (exemple tîrzii de eo, v. la Schuchardt, Vok. I. 129; Rydberg, Zur Gesch. des fr. o, 242); din *mîhi* nu se poate explica *mie* (ar fi trebuit să avem **mee*); trebuie să admitem că *i* din prima silabă a fost înlocuit cu *î* din forma scurtată *mî* care a dat (*i*)*mi* (în ar. *nia* schimbarea lui *e* în *a* e datorită influenței asimilatoare a prep. *a* care precede de obicei acest cas: *a nîe* > *a nia*); din *ME* a rezultat normal *mă*, pe cînd forma accentuată *mine* presupune un *ME-NE, care și-a luat probabil naștere sub influența lui *QUENE > *cine* (paralelismul *ce-cine* a atras după sine pe *me-mine*).

Alb. *u*; vegl. (*ju, jo*); rtr. *eau*; it. *io*; sard log. *eo*; fr. *je*; prov. *eu*; cat. *jô*; sp. *yo*; port. *eu*.